

ALGEMEEN

E. Jonker, *Historie. Over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen: Van Gorcum, 2001, 148 blz., €15,88, ISBN 90 232 3722 6).

'Kleine antwoorden op grote vragen' geven, dát is de taak van de geschiedschrijving, zo besluit Ed Jonker de geschiedtheoretische studie die hij onder de laconieke titel *Historie* publiceerde. Na in 2000 met zijn Utrechtse collega's Leen Dorsman en Kees Ribbens de historische cultuur in het naoorlogse Nederland in kaart te hebben gebracht (*Het zoet en het zuur. Geschiedenis in Nederland*), analyseert Jonker in *Historie* de wijze waarop in het verleden de geschiedschrijving betekenis is verleend. De basis van deze analyse vormen de opstellen die hij de voorbije tien jaar vooral in *Theoretische Geschiedenis* liet verschijnen.

De slotzin illustreert de hang naar evenwicht en gematigdheid die de auteur eigen is, juist ook in deze problematiek. Jonker weet immers dat 'de blijvende behoefte aan geschiedenis' tot een concurrentieslag tussen allerlei kennisvormen heeft geleid: filosofen, theologen, medici en juristen, later ook sociologen, economen en psychologen pretendeerden allen de wezenlijke aard van het verleden te kunnen blootleggen. In die competitie heeft de geschiedschrijving zelf zich tot een wetenschap met eigen aanspraken ontwikkeld, aldus Jonker. Historici claimden het historisch erfgoed te kunnen ontsluiten, politieke keuzes te kunnen legitimeren, mythes te kunnen ontkrachten. Maar tegelijkertijd bleven zij zich ook de taal en de ambities van hun concurrenten toe-eigenen.

Jonker verheelt niet veel wantrouwen te koesteren tegenover historici die zich als 'profeten' of 'genezers' opstellen. De grootse speculatieve filosofieën die de eersten in allerlei vormen van wereldgeschiedenis ontwikkelen, zijn veelal a-historische systemen, die empirische precisie missen. En zij die menen het traumatische verleden als psychiaters te kunnen analyseren of zich als beheerders van de herinnering opdringen, hebben al te vaak een verborgen politieke of culturele agenda. Tegelijkertijd echter acht Jonker historiografie zonder zingeving nutteloos: 'Professionele geschiedschrijving die een zinnige publieke rol wil spelen vertoont familie- verwantschap met filosofie en sociologie.' Zo wordt de balans opnieuw in evenwicht gebracht: historici die zich onthouden van engagement, kunnen evenmin op steun van de auteur rekenen. Zij zijn — hoe kan het anders? — studeerkamergeleerden.

Om die reden zet Jonker zich ook af tegen hen die de historische interesse als een interesse in het verleden om het verleden verdedigen en op die manier de geschiedschrijving voor een reductionistisch presentisme willen behoeden. Die neo-historistische opvatting wordt in *Historie* afgedaan als een flirten met een naïef realisme. Zij heet zowel onmogelijk als onwenselijk te zijn. Onmogelijk is zij omdat de geschiedbeoefening wordt gekenmerkt door een 'principiële anachronisme' (dat zich onder meer toont bij de keuze van de behandelde themata). Is dat werkelijk zo? De neo-historisten zullen het 'principiële' ongetwijfeld — en terecht — vervangen door een 'de facto'. Of zij zich zullen laten afschrikken door Jonkers argumentatie inzake de onwenselijkheid van hun standpunt, valt eveneens te bezien. Zij worden in *Historie* opgeroepen hun hang naar 'politiek celibaat' en 'sociale onvruchtbaarheid' te laten varen, zich manmoediger te gedragen dus.

Die manmoedigheid dient echter gepaard te gaan met wetenschappelijkheid. Ook op dit vlak streeft Jonker naar evenwicht. In het laatste hoofdstuk van zijn boek zet hij zich af tegen een postmodernisme dat in een ware 'commando-stijl' eist de geschiedwetenschap 'in het mansoleum

van de westerse beschaving bij te zetten' en weigert te erkennen dat geschiedschrijving behalve om 'narratieve substanties' ook om 'empirische substanties' en methodische nauwgezetheid draait. Maar tegelijkertijd wil hij de verdiensten van de postmodernistische theoretici niet miskennen: hun radicale historicisme heeft ertoe geleid dat historiciteit en relativiteit als intrinsieke kenmerken van de geschiedbeoefening zijn aanvaard.

Wat is de conclusie van dit alles? *Historie* eindigt met een kort pleidooi de geschiedschrijving te begrijpen als een commentaar op het verleden, 'nuchter, praktisch en betrokken.' Allesomvattende, coherente historische verhalen passen niet langer bij deze postmoderne tijd, een contemplatieve geschiedbeoefening evenmin. Historisch commentaar, aldus Jonker, is 'een onnadrukkelijke maar toch geëngageerde geschiedschrijving.' Zij betreft 'geschiedenis die er toe doet' en het karakter van de eigen 'culturele wereld' verheldert, maar zij doet dat met respect voor het verleden.

Die conclusie roept het sympathieke beeld van de historisch essayist op. Maar zij laat ook veel vragen onbeantwoord. Waardoor bijvoorbeeld onderscheidt het werk van de historicus zich van dat van de filosoof of econoom die eveneens vanuit een 'tijdsperspectief' kunnen schrijven wanneer zij de eigen 'culturele wereld' verhelderen? En wat met die historici en die lezers van geschiedenis die hun aandacht bovenal blijven richten op een verleden dat er niet (meer) toe doet? *Historie* biedt op dergelijke, voor neo-historisten cruciale vragen geen afdoend antwoord. Wat het boek wél biedt, is een intelligente verkenning van de complexe relaties tussen de taken die historici zich stellen, de rollen die zij daarbij spelen en de genres — van *jumbo history* tot historisch commentaar—die daaruit voortvloeien. Die verkenning intrigeert en vraagt om verdere studie.

Jo Tollebeek

Joh. de Vries, *Hooggebergte der ijdelheid. Bedrijfshistorische herinneringen* (Boom: Amsterdam, 2001, 132 blz., €19,90, ISBN 90 5352 737 0).

Eens komt de tijd, dat het wiel zijn omwenteling voltooid heeft en leerlingen het werk van hun meesters moeten gaan beoordelen. Dat leidt gemakkelijk tot een dilemma. In de herinnering leeft waardering voor de persoon en diens verdiensten, maar de wetenschap schrijdt voort en werpt geleidelijk een schriller licht over het werk. Ook al ben ik geen rechtstreekse leerling van Joh. de Vries, toch bekropen mij dergelijke tegenstrijdige sentimenten toen ik mij aan het lezen van zijn bedrijfshistorische herinneringen zette. Gelukkig verloor de charme van het boekje mij al na een paar pagina's uit de nood. Met deze terugblik trekt de oude meester lessen uit zijn lange en fraaie carrière waarmee leerlingen het tot in lengte van dagen kunnen doen, zoals: wees mild met je oordelen, laat mensen in hun waarde, vertrouw op de kracht van de wetenschappelijke discussie. Inzichten die zo vanzelfsprekend lijken, maar vaak teloor gaan in het vuur van het wetenschappelijk bedrijf. Milde ironie overheerst in het boek en dat vormt tegelijk de kracht en de zwakte ervan. Uit de pagina's spreekt een groot gevoel voor humor, gevoed door intense beschouwing van maatschappelijke verschijnselen, maar de mildheid van oordelen werkt soms als een bedrieglijk scherm, alsof de auteur terugschrikt voor het weergeven van een harde werkelijkheid.

Het boek is eigenlijk een wordingsgeschiedenis van De Vries' oeuvre vanaf zijn Amsterdamse studententijd. De ondertitel geeft al aan, dat de academische kant van zijn carrière op de achtergrond blijft, het bedrijfshistorische werk staat voor het voetlicht. Daarbij ligt de nadruk niet op de inhoudelijke kant ervan, de keuzes voor vraagstelling, periodisering, of theoretische